

Хілько С. О.,
старший викладач кафедри психології та особистісного розвитку
ННІМП ДВЗО «Університет менеджменту освіти»,
кандидат психологічних наук

НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ПСИХОСОЦІАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ ПСИХОЛОГА- ТЕОРЕТИКА/ДОСЛІДНИКА

Постановка проблеми. Ефективність діяльності психолога-теоретика/дослідника, що з одного боку, підпадає під вплив фактора невизначеності зовнішнього середовища, а з іншого – внутрішнього, значною мірою залежить від його психосоціальних якостей. При цьому поєднання вже відомих знань завдяки новим зв'язкам, знаходження нових способів вирішення наукових проблем, відкриття нових знань про психічну реальність є показниками здатності психолога-теоретика/дослідника толерувати невизначеність, що виступає однією з провідних умов ефективної професійної діяльності. Саме тому актуальним є дослідження невизначеності у якості фактора формування психосоціальних якостей психолога-теоретика/дослідника.

Стан розробленості проблеми. Проблема невизначеності, філософський її зміст і методологічне значення, розуміння сутності різних категорій, пов'язаних з даним феноменом, онтологічна невизначеність як характеристика буття, принципи невизначеності тощо, були предметом дослідження як зарубіжних (О. Асмолов, Т. Бутенко, П. Візір, В. Готт, В. Зінченко, Т. В. Корнілова, Є. Кузьмин, Д. Леонтьєв, І. Фейгенберг та ін.) так і вітчизняних науковців (П. Лушин, С. Максименко, А. Курчиков, В. Турбан та ін.)

Професійні характеристики психолога, значущість особистісної сутності, її побудови, розвитку, діяльності, прикладні аспекти висвітлено у працях українських вчених (Г. Абрамова, О. Бондаренко, О. Власова, П. Лушин, С. Максименко, В. Панок, Н. Пов'якель, Е. Помиткін, В. Рибалка, В. Семиченко, Т. Титаренко та ін.).

Метою дослідження є – аналіз наукових робіт з проблеми невизначеності і психосоціальних якостей психолога та теоретичне обґрунтування невизначеності як фактора формування психосоціальних якостей психолога –теоретика/дослідника.

Виклад основного матеріалу. Теоретичний аналіз наукових робіт дозволив виявити основні особливості розуміння невизначеності, а саме:

- в аналізі можливих ознак ситуації невизначеності виділяють зовнішні і внутрішні умови, що визначають суб'єктивне ставлення до таких ситуацій;

- серед виділених параметрів невизначеності максимально представлені: новизна, складність, суперечливість, неможливість контролю, множинність виборів і рішень, високий ступінь ризику;

- невизначеність розглядається в негативному аспекті як проблема ліквідації самої невизначеності. Невизначеність оцінюється як результат недостатності, неповноти знання, що стосується стану дослідника, а не самого об'єкта пізнання;

- проблема невизначеності має позитивний аспект, у зв'язку з реалізацією різноманітних можливостей, що збагачує дійсність;

- джерело невизначеності породжується єдністю протилежностей, що борються і взаємно виключають одна одну;

- невизначеність забезпечує свободу можливого вибору, який призводить до різноманітності дійсності;

- завдяки категоріям діалектики невизначеність виражає ставлення між протилежностями, таким чином збагачується зміст пов'язаних з нею категорій: необхідності і випадковості, ймовірності, можливості і дійсності, свободи і причинності;

- для подолання невизначеності значення має особистий смисл, здійснення вибору, прийняття рішення в ситуації невизначеності;

- ставлення особистості до невизначеності може бути як толерантне - прийняття невизначеності як неминучості, адаптивність і використання її можливостей і переваг, так і інтолеранте – негативне ставлення до невизначеності, двозначності, амбівалентності, суперечливості, заплутаності, складності що супроводжується емоційними станами тривожності, афекту та проявляється на поведінковому рівні як залежність від соціального оточення;

- невизначеність можливо не тільки долати, толерувати, але й стимулювати її появу, з метою реалізації нових, різноманітних можливостей.

Невизначеність у професійній діяльності психолога в даній роботі розглядається як перехідний стан, що спонукає до сприйняття нових, неструктурованих, невизначених, неоднозначних ситуацій не як загрозу, а як такі, що містять різноманітні можливості вирішення професійних задач, відчувачи при цьому позитивні емоції [4].

Психолог-теоретик/дослідник – працює з великим об'ємом наукової інформації, яка в суб'єктивному усвідомленні чітко недетермінована, ні в способах рішення, ні в шуканому результаті, що провокує протиріччя між когніціями, породжує багатоманітність можливостей вирішення проблемних питань [1]. Для вченого-психолога необхідним є балансування між вимогами об'єктивної науки, її нормами та особливостями знання про психічні явища, оскільки психологічне знання завжди носить ймовірнісний характер [2].

Українським вченим В. Рибалкою [3] була запропонована спеціальна психологічна класифікація здібностей особистості до наукової діяльності, яка створена шляхом конкретизації загальних психологічних властивостей, функцій, процесів відповідно до вимог ефективності праці вченого в галузі

наукових досліджень та інноваційної діяльності. Згідно даної класифікації було обрано ті психосоціальні якості психолога – теоретика/дослідника, які певною мірою відображають наявність внутрішніх і зовнішніх ситуацій невизначеності та забезпечують здатність продуктивно діяти в умовах невизначеності:

- внутрішня готовність до ризику для пошуку наукової істини;
- здатність витримувати неясність, незрозумілість досліджуючи нову наукову проблему на початку пізнавальної діяльності;
- оригінальність, вихід за межі шаблонів у продукуванні нових способів вирішення ситуацій невизначеності; здатність сприймати особисту невизначеність як перехідний стан, як резерв різноманітних шляхів для особистісного розвитку;
- самоспостереження і оцінка власних якостей в аспекті невизначеності стану, усвідомлення джерел суб'єктивних труднощів у невизначених ситуаціях; саморегуляція емоційних проявів у відношенні особистої невизначеності;
- здатність сприймати невизначеність як реалізацію різноманітних можливостей, підвищення наукової компетентності;
- внутрішня сприйнятливість, чутливість, відкритість до нових, нестандартних фактів і явищ;
- здатність інтуїтивно знаходити і приймати рішення в умовах невизначеності, неповноти або великого об'єму інформації, не маючи можливість ретельно обміркувати їх у зв'язку обмеженості часу;
- сприйняття невизначеності як важливої складової картини світу, з усіма її невідповідностями, розбіжностями;
- творчий аналіз невизначеного, подолання проблемних обмежень в процесі дослідження психологічних явищ, феноменів тощо;
- бачення в незвичних, оригінальних, парадоксальних, заплутаних проблемних питаннях, різноманітні можливості для їх розв'язання;
- активність і сміливість розуму, абстрактність мислення у побудові образу невизначеного майбутнього;
- здатність проявити ініціативність у продукуванні нового, нестандартного;
- здатність безпосередньо, розкуто представляти наукові позиції у комунікативній взаємодії з представниками протилежних наукових поглядів;
- здатність до систематичного спостереження за об'єктивними явищами невизначеності у науковій і «побутовій» психології;
- здатність знаходити рішення проблеми завдяки поєднанню можливостей інтуїтивного і аналітичного пізнавального стилю;
- долаючи стереотипність мислення, здатність до сміливості і активності у знаходженні наукової істини.

Висновки. Таким чином, професійна діяльність психолога-теоретика/дослідника включаючи в себе протиріччя, новизну, складність, суперечливість, множинність виборів і рішень, що є елементами невизначеності, сприяє пізнавальній активності і сміливості розуму в проблемних, парадоксальних ситуаціях, внутрішній свободі, готовності до ризику, відкритості та зацікавленості до нової, нестандартної інформації. Це дає підстави для теоретичного обґрунтування невизначеності у якості фактора формування психосоціальних якостей психолога – теоретика/дослідника, здатного під час проведення дослідження та виявлення закономірностей, психологічних механізмів, розробки теоретичних положень, не тільки враховувати наявність внутрішньої і зовнішньої невизначеності, а й вбачати в цьому можливість для продукування нових наукових ідей, що в свою чергу, сприяє особистісному розвитку.

Література

1. Вачков И. В., Гриншпун И. Б., Пряжников Н. С. *Введение в профессию психолог*. Москва: Изд-во Москов. психолого-социального ин-та; Воронеж: МОДЭК, 2007. 464 с.
2. Гура Т. Є. Особливості професійної діяльності психолога у контексті дослідження його професійного мислення. *Психологічні науки: зб. наук. пр. / Запорізький обл. ін-т після. педагог. освіти. 2012. Т.2. Вип. 9. С. 64-70.*
3. Рыбалка В. В. *Теории личности в отечественной философии, психологии и педагогике: пособ.* Житомир : Изд-во ЖГУ им. И. Франко, 2015. 872 с.
4. Хілько С. О. *Психологічні умови формування толерантності до невизначеності у майбутніх психологів: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07.* Київ, 2018. 279 с.